

Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology

วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/index>

Wat Wang Tawan Tok Nakhon Si Thammarat, Thailand

pp. 877-893

บทความวิจัย

การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คຸ່ງบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ*

THE COMMUNICATION FOR PARTICIPATION IN THE CONSERVATION OF NATURAL RESOURCES AND THE ENVIRONMENT OF KHUNG BANG KACHAO COMMUNITY SAMUT PRAKAN PROVINCE

ภวิชัยกันธพร มงคลชาติ¹, สุภาภรณ์ ศรีดี¹, หฤทัย ปัญญาวุฒตระกูล¹, จิตรภรณ์ สุทธิวรเศรษฐ¹Pavittguntaporn Mongkolchat¹, Supaporn Sridee¹, Hareuthai Panvarvuttrakul¹, Jitraporn Sudhivoraseth¹

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

¹Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand¹Corresponding author E-mail: nuao9898@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคຸ່ງบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ เกี่ยวกับ 1) ปัญหาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ 2) กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ 3) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเลือกแบบเจาะจงจำนวน 21 คน นำข้อมูลมาจัดระเบียบแล้ววิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัยและตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1.1) การสื่อสารนโยบายและแผนไม่ครอบคลุมประชาชนทั้งหมดในพื้นที่ 1.2) งบประมาณด้านการสื่อสารไม่เพียงพอและ 1.3) ผู้นำขาดทักษะในการสื่อสารที่จูงใจ 2) กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม มี 4 ขั้นตอนได้แก่ 2.1) ร่วมคิดโดยการสื่อสารแบบพูดคุยกันและประชาคมหมู่บ้านทำให้ผู้นำและประชาชนสื่อสารกันได้สองทาง 2.2) ร่วม

* Received 9 December 2022; Revised 27 December 2022; Accepted 29 December 2022

ตัดสินใจในแผนงานโครงการต่าง ๆ ผ่านประชาคมหมู่บ้าน 2.3) ร่วมดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และ 2.4) ร่วมรับผลประโยชน์จากผลการดำเนินงานโครงการต่าง ๆ 3) แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ 3.1) พัฒนาผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการสื่อสาร 3.2) พัฒนาระบบและเทคโนโลยีการสื่อสารให้ทันสมัยและเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ 3.3) สนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอและต่อเนื่อง 3.4) สร้างเครือข่ายความร่วมมือดำเนินงาน และ 3.5) ปรับปรุงแก้ไขกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 และพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ด้านสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เป็นต้น

คำสำคัญ: การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, คຸ້ງບາງกะเจ้า

Abstract

The objectives of this research article was to study communication to create participation in conservation of natural resources and environment in Khung Bang Kachao, Samut Prakan Province on issues related to 1) communication problems for participation in conservation of natural resources and environment, 2) communication process for participation in conservation of natural resources and environment, and 3) communication development guidelines for participation in conservation of natural resources and environment. This research is a qualitative research. Data were collected by in-depth interviews with 21 key informants selected in a specific way. The data were organized, inductively analyzed, and data credible using a triangular method. The results of the research revealed that 1) problems in communication to create participation consisted of 1.1) unclear communication of policies and plans to the community, not covering all people, 1.2) Insufficient of communication budget, and 1.3) lack of leadership skills in Motivational communication 2) The communication process for participation has four steps: 2.1) Co-thinking through dialogue and village communities, enabling leaders and citizens to communicate in two ways to propose common solutions together. 2.2) participate in decision-making in various project plans through the village community; 2.3) participate in community activities and 2.4) benefit from the results of various projects; 3) government involvement (SAO in Khung Bang Kachao), external agencies (DASTA) and the community, including 3.1) developing people in the communication process 3.2) developing communication systems, methods and technologies to be up-to-date

and accessible to all people. All groups of people in the area 3.3) supporting adequate and continuous budgets; 3.4) building a network of communication cooperation; and 3.5) amending and amending relevant laws and regulations. For example, the Public Health Act B.E. 2535 (1992) and the Act relating to local environmental authority, etc.

Keywords: Communication for participation, Communication conservation of Natural Resources, Khung Bang Kachao

บทนำ

กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พัฒนาการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน เสริมสร้างความสามัคคีและร่วมรับผิดชอบต่อส่วนรวม ดังนั้นเพื่อให้ชุมชนสามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จึงต้องศึกษาข้อมูลชุมชนให้ครบถ้วนในทุกมิติ แล้วนำมาเป็นปัจจัยในการวางแผนกลยุทธ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่เพื่อเป้าหมายในการสร้างการมีส่วนร่วม ความเข้าใจ ความเชื่อมั่นและทำให้เกิดความไว้วางใจต่อกัน

คุ้งบางกะเจ้าเป็นพื้นที่นาร่องการพัฒนาที่มีความสำคัญเนื่องจากเป็นพื้นที่ระบบนิเวศป่าสามน้ำและป่าชายเลนที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและวิถีชีวิต (พรธิดา เทพประสิทธิ์, 2561) ยิ่งกว่านั้น “คุ้งบางกะเจ้า” ยังมีความสำคัญทางด้านสิ่งแวดล้อมในระดับโลกคือเป็นพื้นที่ที่รู้จักในฐานะเป็น “The Best Urban Oasis of Asia” จากนิตยสารไทม์ เมื่อปี 2549 (มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2558) แต่ปัจจุบันการใช้ประโยชน์ในที่ดินและพื้นที่สีเขียวถูกเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งปลูกสร้างมากขึ้น จากที่เคยเป็นพื้นที่ผลิตอากาศบริสุทธิ์ที่เป็นเหมือน “ปอดของคนเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร” เคยมีพื้นที่สีเขียวถึงร้อยละ 92.95 แต่ปัจจุบันลดลงเหลือเพียงร้อยละ 32 และกำลังประสบปัญหาด้านแหล่งท่องเที่ยวที่มีสภาพทรุดโทรม ปัญหาการจราจร มลพิษทางอากาศ และปัญหาขยะ ทั้งนี้หัวใจสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดกระแสการตระหนักรู้และสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์พื้นที่สิ่งแวดล้อมคุ้งบางกะเจ้าได้ก็คือ การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งควรเริ่มจากการศึกษาสภาพปัญหาการสื่อสารเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงจะสามารถใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้สามารถการแก้ปัญหาดังกล่าวได้อย่างตรงประเด็น จึงเป็นที่มาของการศึกษาในครั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้และกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคุ้งบางกะเจ้าอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการวิจัยโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ซึ่งเลือกแบบเจาะจงและเป็นผู้ที่มีบทบาทในงานด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า ทั้ง 6 ตำบลประกอบด้วย ตำบลทรงคนอง ตำบลบางกะเจ้า ตำบลบางยอ ตำบลบางน้ำผึ้ง ตำบลบางกอบัว ตำบลบางกระสอบ ได้แก่ 1) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล 6 คน 2) กำนัน 2 คน 3) ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 4 คน 4) ผู้นำเกษตรกร 4 คน 5) ปราชญ์ชาวบ้าน 4 คน 6) เจ้าหน้าที่องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 1 คน และนายอำเภอพระประแดง 1 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มจากการจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก นัดวันเวลาและสถานที่สัมภาษณ์ การจดบันทึกย่อและบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียงและสรุปเอกสาร จัดทำตารางจัดระเบียบข้อมูลและตารางถ้อยคำ (word table) แยกตามประเด็นหลักของการศึกษาและวิเคราะห์ด้วยการสร้างข้อสรุปตามกรอบวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลแบบสามเส้าและตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (trustworthiness) การวิจัยตามวิธีเชิงคุณภาพ จากนั้นจึงนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ” มีผลการวิจัยดังนี้

1. สภาพปัญหาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ ประกอบด้วย 4 ด้าน
 - 1.1 ด้านการสื่อสารนโยบายและแผนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า 1) การสื่อสารนโยบายและแผนยังไม่ครอบคลุมในประเด็นเชิงพื้นที่ ทำ

ให้ขาดความร่วมมือในขั้นตอนการนำนโยบายไปปฏิบัติและบางนโยบายไม่เหมาะสมกับพื้นที่ 2) การสื่อสารนโยบายและแผนไม่ครอบคลุมประชาชนในพื้นที่ทั้งหมด เนื่องจากมีกลุ่มเป้าหมายเพียงบางกลุ่มที่อยู่ประจำในพื้นที่ คือ ผู้สูงอายุ แม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร และค้าขาย นอกนั้นคือกลุ่มประชากรแฝงซึ่งเป็นคนที่ทำงานนอกพื้นที่และเข้ามาในพื้นที่เพียงเพื่อยู่อาศัย 3) การสื่อสารนโยบายยังขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ

1.2 ด้านการสื่อสารผลการดำเนินงานให้ประชาชนรับรู้ พบว่า 1) เทคโนโลยีการสื่อสารยังไม่ครอบคลุมประชาชนทุกกลุ่ม ประกอบกับวิถีชีวิตปัจจุบันที่ประชาชนส่วนใหญ่ใช้ชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่ ทำให้ผู้ที่สนใจหรือให้ความสำคัญกับการรับรู้ผลการดำเนินงานของรัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่องมีจำนวนน้อย 2) การจัดสรรงบประมาณในการสื่อสารผลการดำเนินงานค่อนข้างจำกัด ทำให้การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับผลการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังไม่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ 3) การเลือกใช้ประเภทของสื่อเพื่อสื่อสารผลการดำเนินงานยังขาดความน่าสนใจ ไม่ดึงดูดและประชาชนไม่สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย

1.3 ด้านทักษะการสื่อสารของผู้นำ พบว่า 1) ผู้นำขาดทักษะในการสื่อสารแบบจูงใจ 2) ปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่ได้รับความสนใจจากผู้นำบางคน ดังนั้นเมื่อรับนโยบายมาจึงไม่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ประกอบกับแกนนำคนรุ่นใหม่ที่มีความคิดสร้างสรรค์และเป็นพลังสำคัญในกระบวนการการอนุรักษ์ในพื้นที่มีจำนวนน้อย 3) การสื่อสารเป็นเพียงลักษณะการบอกกล่าวหรือแจ้งให้ทราบ เมื่อรายละเอียดไม่ชัดเจนจึงทำให้ผู้รับสารแต่ละคนไม่เข้าใจและตีความแตกต่างกันไป ส่งผลให้แผนงาน/โครงการบางโครงการไม่ได้รับความสนใจจากประชาชนเมื่อถึงขั้นตอนการปฏิบัติจึงไม่ได้รับร่วมมืออย่างเต็มที่ 4) ผู้นำมีข้อจำกัดด้านภาษาในการสื่อสารและต้องการการส่งเสริมให้มีความเชี่ยวชาญในการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้มากขึ้น

2. กระบวนการการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ผู้ส่งสาร ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำชุมชน ภาคเอกชน ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งผู้ส่งสารทั้งหมดยังเป็นผู้รับสารได้ในคราวเดียวกัน กล่าวคือ ทุกฝ่ายสามารถสะท้อนปัญหา ความต้องการและอุปสรรคที่เกิดจากการทำงาน โดยในการร่วมคิดนั้นผู้ส่งสารเป็นได้ทั้งหน่วยงานรัฐและภาคประชาชนเอง เมื่อหน่วยงานภาครัฐรับฟังปัญหาจากประชาชนแล้วจึงนำปัญหามาหารือเพื่อหาแนวทางการแก้ไข โดยผ่านกลไกการขับเคลื่อนแบบบูรณาการจากทุกภาคส่วน ผ่านช่องทางการติดต่อสื่อสารทั้งสื่อสังคมออนไลน์และการสื่อสารทางตรงแบบเคาะประตูบ้าน ดังนั้น ทุกฝ่ายจึงเป็นผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ในเวลาเดียวกันพร้อมส่งต่อข้อมูลถึงกันได้ตลอดเวลาในการร่วมรับฟังและการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

จากการศึกษา พบว่า สื่อที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน มีการใช้ หอกระจายข่าว หรือเสียงตามสาย เพื่อสื่อสารแจ้งข่าว นัดหมายร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการ

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้ง มีการจัดเวทีประชาคมหมู่บ้าน ตำบล เป็นประจำ หรือเมื่อองค์การบริหารส่วนตำบลได้รับงบประมาณมาดำเนินงานโครงการต่าง ๆ จะจัดเวทีประชาคมเพื่อสื่อสารชักชวนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม นอกจากนั้น ยังพบว่าการประชุมทั้งแบบที่เป็นทางการและการประชุมไม่เป็นทางการตามคุ้มบ้าน ในลักษณะการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น แง่ต่าง ๆ โดยสื่อบุคคล ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำเกษตรกร ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ จะใช้วิธีการสื่อสารแบบเคาะประตูบ้าน ซึ่งเป็นวิธีสื่อสารที่ได้พบปะ พูดคุยกับประชาชนอย่างใกล้ชิด รวมทั้งมีการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ประกอบด้วยเอกสารทางราชการ แผ่นพับ จดหมายเวียน และใช้สื่อออนไลน์ ได้แก่ การตั้งกลุ่มไลน์ของหมู่บ้าน เพื่อส่งข้อมูลการนัดหมาย แจ้งข่าวสารให้สมาชิกในกลุ่มทราบ ทำให้เกิดความตื่นตัว กระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมมากขึ้น นอกจากนั้นยังพบว่า มีการจัดกิจกรรมที่เป็นเวทีตัวกลางในการถ่ายทอดความรู้ผ่านกิจกรรมตามจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น กิจกรรมปลูกป่าชายเลน การจัดการขยะตามโมเดลบริหารจัดการขยะสร้างเศรษฐกิจเข้มแข็ง การตั้งสถานีขยะล่องหน โดยประชาชนในพื้นที่ ร้านค้า ร้านอาหาร โรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ รอบคั้งบางกะเจ้าร่วมกันเก็บ คัดแยก และนำขยะไปแลกเป็นของกินของใช้จากสหพัฒน์และโอสดสภา รวมทั้งโครงการเปลี่ยนขยะเป็นบุญโดยนำขวดพลาสติกรีไซเคิลเป็นผ้าบังสุกุลและจีวรพระ เป็นต้น

ขั้นตอนการร่วมดำเนินการ เกิดจากการสื่อสารแบบสองทางที่นำไปสู่การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งทำหน้าที่หลักในการส่งเสริม สนับสนุนเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจและสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ นอกจากนั้นยังมีหน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรอิสระ เช่น ปตท. มูลนิธิชัยพัฒนา ฯลฯ ที่ทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ร่วมกับภาคีภาคประชาชน รวมถึงผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีหน้าที่ประสานความร่วมมือกับภาคประชาสังคมและประชาชนกลุ่มต่าง ๆ เช่น ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว นักอนุรักษ์ ในการเข้าร่วมกิจกรรม ส่งต่อข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และกลุ่มสุดท้ายคือภาคประชาชน ทำหน้าที่ รับข้อมูลข่าวสาร พร้อมกับเข้าร่วมกิจกรรม รับการฝึกอบรม และมีส่วนร่วมในการส่งข้อมูลย้อนกลับในลักษณะของการร่วมคิดร่วมตัดสินใจในลักษณะของการมีส่วนร่วมผ่านการประชาคม การประชุม และการสื่อสารแบบตัวต่อตัว

3. แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคั้งบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ ได้แก่ 1) การพัฒนาคน ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการสื่อสาร เพื่อให้มีทักษะความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ สร้างจิตสำนึกสาธารณะและจิตสำนึกร่วมกันในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การฝึกอบรมเยาวชนเครือข่ายยุวอาสาเที่ยวสวนศรีนครเขื่อนขันธ์ เพื่อกระตุ้น

จิตสำนึกให้เยาวชนเห็นคุณค่าของการมีป่าในเมือง จัดอบรมเครือข่ายเยาวชนห้องเรียนธรรมชาติ เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนและเยาวชนร่วมกันอนุรักษ์พื้นที่สีเขียวตามรอยพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 รวมทั้งความร่วมมือระหว่าง 34 องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชนและเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาคุ้งบางกะเจ้าอย่างยั่งยืนตามโครงการ Our Khung Bangkokchao เพื่อเป็นพื้นฐานนำไปสู่การมีส่วนร่วมในทางปฏิบัติที่ยั่งยืนในอนาคต 2) พัฒนาระบบ วิธีการและเทคโนโลยีการสื่อสารให้ทันสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารและความเปลี่ยนแปลงของสังคม 3) สร้างเครือข่ายความร่วมมือในการดำเนินงานด้านการสื่อสาร เพื่อให้เกิดการดำเนินงานอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง 4) ปรับปรุงและแก้ไขระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติงานและจัดสรรงบประมาณได้อย่างเหมาะสมกับความจำเป็นในพื้นที่ 5) ให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านการสื่อสารทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อให้เข้าใจพื้นที่ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการสื่อสารกับคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 6) เพิ่มความถี่และช่องทางในการสื่อสารให้มีความหลากหลายและทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ได้รับรู้ข่าวสารอย่างครอบคลุมและชัดเจน

อภิปรายผล

1. สภาพปัญหาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คุ้งบางกะเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ

1.1 การสื่อสารนโยบายและแผนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบปัญหาหลัก 3 ประการได้แก่ 1) การสื่อสารนโยบายและแผนมายังชุมชนไม่ชัดเจน 2) การสื่อสารนโยบายและแผนไม่ครอบคลุมประชาชนในพื้นที่ทั้งหมด และ 3) การสื่อสารนโยบายยังขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างเพียงพอ สอดคล้องกับแนวคิดของ Easton, D. ที่ได้กล่าวไว้ว่านโยบาย คือการแจกแจงคุณค่าต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามกฎหมายให้แก่สังคมโดยรวม ดังนั้นรัฐบาลและหน่วยงานของรัฐบาล จึงต้องมีการสื่อสารที่ดีและมีประสิทธิภาพเพื่อสร้างการยอมรับและความร่วมมือในการนำนโยบายนั้นไปสูการปฏิบัติ หากการสื่อสารไม่ชัดเจน นโยบายย่อมไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน ส่งผลให้การพัฒนาไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (Easton, D., 1953) และ Anderson, J. กล่าวถึง นโยบายว่าถูกกำหนดเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนหรือต่อประเด็นสาธารณะบางประเด็นตามข้อเรียกร้อง ดังนั้นการสื่อสารนโยบายให้ครอบคลุมประชาชนทั้งหมดในพื้นที่จึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและสนับสนุนการดำเนินงานตามนโยบายนั้นให้สำเร็จ (Anderson, J., 1970) นอกจากนี้ ข้อค้นพบเรื่องปัญหาการสื่อสารนโยบาย ยังสอดคล้องกับบทสรุป ผลพล ที่พบปัญหาและอุปสรรคของการนำนโยบายไปปฏิบัติ และเสนอข้อค้นพบที่ตรงกันว่า ปัญหาด้านสมรรถนะของหน่วยงานที่นำนโยบายไปปฏิบัติ

ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยี รวมถึงความร่วมมือของประชาชน ถึงแม้องค์การที่รับผิดชอบในการนำนโยบายไปปฏิบัติจะมีสมรรถนะสูงเพียงใด ก็ไม่ได้เป็นหลักประกันว่าการนำนโยบายไปปฏิบัตินั้นจะบรรลุผลสำเร็จหากขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่และขาดการสนับสนุนงบประมาณด้านการสื่อสาร ดังนั้นการสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาระบบการสื่อสารให้เป็นเครื่องมือหลักในการเข้าถึงประชาชนอย่างครอบคลุมทุกกลุ่มในพื้นที่จึงเป็นสิ่งจำเป็น (กฤษฎา ผลพล และเพ็ญวรา ชูประวัติ, 2562)

1.2 การสื่อสารผลการดำเนินงานให้ประชาชนรับรู้ จากการศึกษาพบว่าหน่วยงานภาครัฐมีข้อจำกัดด้านงบประมาณที่ใช้เพื่อการสื่อสาร ทำให้สื่อสารได้ไม่ครอบคลุมประชาชนทั้งหมดในพื้นที่ อาทิเช่น หอกระจายข่าว สถานที่ติดป้ายประกาศ มีไม่เพียงพอ ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มีเพียงบางกลุ่ม ประกอบกับวิถีชีวิตของประชาชนแบบต่างคนต่างอยู่ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกสาธารณะ สอดคล้องกับแนวคิดของ Howlett, M. ที่ได้กล่าวว่า การสื่อสารผลการดำเนินงานของรัฐบาลจะประสบความสำเร็จต้องมีปัจจัยสำคัญ คือการเชื่อมโยงระหว่างการสื่อสารของรัฐบาลกับการรับรู้ของประชาชนในวงกว้าง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและจิตสำนึกต่อส่วนรวม โดยต้องมีแหล่งข้อมูลและมีกลไกในการนำข้อมูลออกมาเผยแพร่อย่างมีประสิทธิภาพ (Howlett, M., 2009) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ ที่ได้ศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต: กรณีศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือการมีจิตสำนึกของประชาชน ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ ให้ประชาชนทุกคนในพื้นที่ได้รับรู้และเห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งสร้างสื่อรณรงค์ประชาสัมพันธ์ผลการดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกันและนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมกัน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ, 2556)

1.3 ทักษะการสื่อสารและการให้ความสำคัญของการสื่อสารของผู้นำ จากการศึกษาพบว่า ผู้นำยังขาดทักษะในการจูงใจและการทำงานอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการขาดความสนใจอย่างจริงจังในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อได้รับนโยบายมาจึงไม่สื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง โดยแนวคิดของ Barrett, D. J. ได้ระบุทักษะการสื่อสารของผู้นำที่สำคัญไว้ 3 ด้าน ที่สอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ก็คือ 1) ทักษะด้านการใช้วัจนภาษา (verbal communication) ที่สื่อสารด้วยการพูด การเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร 2) ทักษะด้านการใช้วัจนภาษา (nonverbal communication) ด้วยการสื่อสารจากการกระทำท่าทางและ สัญลักษณ์ต่าง ๆ และ 3) ทักษะในการสื่อสารแสดงออกด้วยความเฉลียวฉลาดทาง

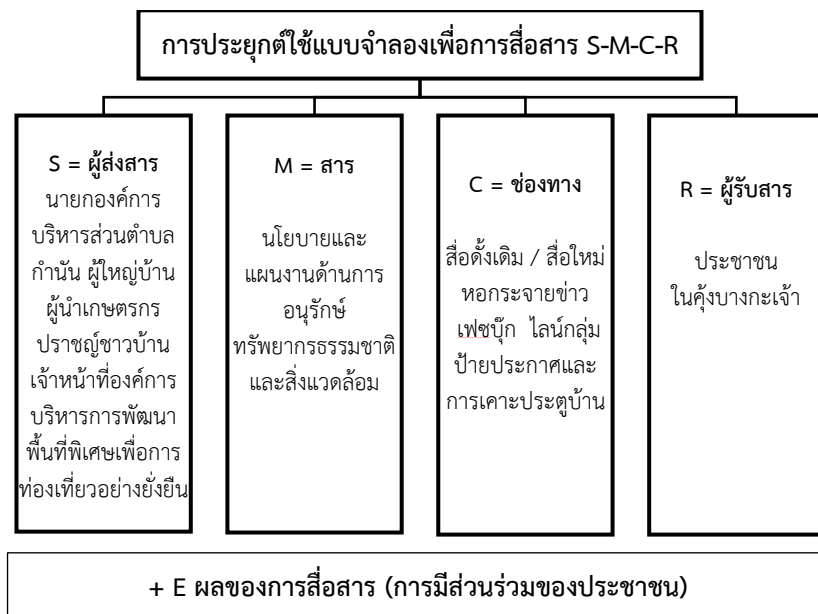
อารมณ์ในแต่ละสถานการณ์ ทำให้เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง (Barrett, D. J., 2010) และสอดคล้องกับแนวคิดของ ดิบบอร์ห์ เจ บาเรตต์ ที่ได้เสนอ “วงล้อแห่งความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับภาวะผู้นำ” (The Leadership communication framework) ซึ่งความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำประกอบด้วย 3 ด้านคือ 1) ความสามารถทางการสื่อสารหลัก 2) ความสามารถทางการสื่อสารเชิงการจัดการ และ 3) ความสามารถทางการสื่อสารในการสร้างภาพลักษณ์องค์กร ซึ่งหลักที่สอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ได้แก่ ความสามารถทางการสื่อสารเชิงการจัดการ (Managerial communication capability) กล่าวคือ เป็นความสามารถทางการสื่อสารของผู้นำที่เกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนภายในองค์กร และภายนอกองค์กร ได้แก่ ทักษะการสื่อสารเพื่อความเข้าใจ ทักษะการประชุม ทักษะการจูงใจเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับ เป็นต้น นอกจากนั้นผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Deutsch, K. W. ในส่วนที่อธิบายถึงการสื่อสารซึ่งเปรียบเสมือนเส้นใยประสาทที่เชื่อมต่อระบบย่อยต่าง ๆ ในพื้นที่ โดยมีผู้นำเป็นตัวกลางในการสื่อสารกับประชาชน เพื่อดำเนินการตามนโยบายของรัฐ ซึ่งผลการวิจัยนี้พบว่า ประชาชนในชุมชนจะสามารถรับข่าวสารจากฝ่ายผู้นำ 3 แหล่ง คือ 1) ข่าวสารจากผู้นำทางปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 2) ข่าวสารการพัฒนาจากผู้บริหารและสมาชิกสภาตำบล และ 3) ข่าวสารการมีส่วนร่วมกิจกรรมต่าง ๆ จากกลุ่มประชาชนในชุมชนด้วยตนเอง ดังนั้นผู้นำต้องมีศิลปะในการวิเคราะห์ช่องทางการสื่อสารกับคนในชุมชนอย่างถูกต้อง (Deutsch, K. W., 1963)

จากการศึกษายังพบว่าปัญหาผู้นำยังไม่มี ความเชี่ยวชาญในการสื่อสารที่ต้องใช้เครื่องมือซึ่งเป็นเทคโนโลยี การสื่อสารสมัยใหม่ซึ่งจำเป็นในยุคปัจจุบัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกกร มีสุข และคณะ ที่ได้กล่าวถึง ปัญหาด้านการสื่อสารและการนำเสนอข้อมูลข่าวสารที่ไม่ได้คุณภาพมาตรฐาน เนื่องจากขาดผู้นำที่มีความรู้ความเข้าใจในเทคนิคการสื่อสารและขาดระบบการจัดการข่าวสาร จึงได้เสนอแนวทางการพัฒนาการสื่อสารด้านทักษะการสื่อสารผู้นำไว้ว่า ต้องมีการพัฒนาศักยภาพผู้นำในการสื่อสารให้น่าสนใจ และใช้เทคนิคการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมโดยผ่านสื่อต่าง ๆ ที่ทันสมัยเช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ เป็นต้น (เอกกร มีสุข และคณะ, 2563)

2. กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.1 การร่วมคิด จากข้อสรุปที่ได้จากการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์ ผลการวิจัยนี้พบว่า มีการดำเนินงานครบทั้ง 4 ขั้นตอน แต่ในรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนอาจจะยังไม่สมบูรณ์ กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร ซึ่งทุกองค์ประกอบมีส่วนสำคัญในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม คือ 1) ผู้ส่งสาร คือ ผู้นำชุมชนฝ่ายปกครองและพัฒนา ประกอบด้วย นายกองค์การ

บริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ราษฎรชาวบ้าน ผู้นำเกษตรกร และเจ้าหน้าที่องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 2) สาร ได้แก่ นโยบายและแผนงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้ การกำจัดขยะ การขุดลอกคูคลอง 3) ช่องทางในการสื่อสาร ได้แก่ สื่อดั้งเดิม เช่น วารสารชุมชน วิถีชุมชน หอกระจายข่าว การเคาะประตูบ้านพูดคุย ฯลฯ และสื่อใหม่ เช่น สื่อออนไลน์ต่าง ๆ และ 4) ผู้รับสาร คือ ประชาชนในพื้นที่ 6 ตำบลของกิ่งบางกะเจ้า ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงการประยุกต์ใช้แบบจำลองเพื่อการสื่อสาร

ผลการศึกษาและการประยุกต์ใช้แบบจำลองการสื่อสารดังกล่าวจึงสอดคล้องกับแนวคิดของ Berlo, D.K. ที่กล่าวถึง ทฤษฎีการสื่อสาร S M C R Model ว่า ประกอบด้วย 1) ผู้ส่ง (Sender) เป็นผู้สื่อสาร โดยมีความสามารถ ใน "การเข้ารหัส" (Encode) เนื้อหาข่าวสาร และควรมีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสาร 2) ข่าวสาร (Message) เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสัญลักษณ์ และวิธีการส่งข่าวสาร 3) ช่องทางในการส่ง (Channel) คือ วิธีการที่จะส่งข่าวสารให้ผู้รับสารผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น การฟัง การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น และ 4) ผู้รับ (Receiver) ซึ่งสามารถ "การถอดรหัส" (Decode) สาร จึงจะทำให้การสื่อสารนั้นได้ผล (Berlo, D. K., 2015) และสอดคล้องกับงานวิจัยของกรวรรณ เวชานุเคราะห์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการสื่อสารของชุมชนที่ทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของพื้นที่ชุมชนคลองโคกจันทน์สมุทรสงครามว่า คือ S M C R ซึ่ง S คือผู้นำทางความคิดผู้ทำการแพร่กระจายข่าวสาร

ซึ่งก็คือ M ผ่านสื่อต่าง ๆ ในที่นี้คือ C ได้แก่ สื่อบุคคล การประชุมเสียงตามสายและสื่อกิจกรรม ไปยังผู้รับสาร ส่วน R คือชาวบ้านชุมชนคลองโคน เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่รับรู้แผนงานแล้วนำไปปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จ จึงมีการชักชวนผู้อื่นหรือมีการบอกกันปากต่อปากทำให้ชาวบ้านที่ยังไม่มีส่วนร่วมให้ค่อยตามผู้ชักชวนและมีส่วนร่วมในที่สุด ทั้งนี้ แก่นนำชุมชนมักเป็นผู้ส่งสารหลัก และการสื่อสารส่วนใหญ่เป็นการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ เน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนและปรึกษาปัญหาร่วมกัน โดยอาจแบ่งรูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนได้ ดังนี้คือ 1) การปลูกจิตสำนึกและให้ความรู้กับชาวบ้านในชุมชนผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ 2) การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร และ 3) การสอนสาธิตการเป็นโคด้ เมื่อชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับแล้วนำไปปฏิบัติจนเกิดผลสำเร็จ (กรวรรณ เวชานุเคราะห์, 2556)

2.2 การร่วมตัดสินใจ ข้อค้นพบจากการศึกษาสรุปได้ว่า สื่อที่ใช้ในการสร้างความเข้าใจในทิศทางเดียวกัน เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน คือ การสื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ การประชุม โทรศัพท์ เสียงตามสาย ฯลฯ และการเคาะประตูบ้านเพื่อให้ผู้ส่งสารสามารถส่งต่อข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนไม่คลาดเคลื่อนไปยังผู้รับสาร ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันใกล้ชิด ลดทัศนคติการต่อต้าน กระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมการยอมรับ นำสู่ความร่วมมือในที่สุด รวมทั้งการใช้สื่อกิจกรรมด้านการฟื้นฟูประกอบ เช่น การร่วมกิจกรรมกำจัดขยะมูลฝอยและการปลูกต้นไม้ ซึ่งความถี่ของการสื่อสารและการจัดกิจกรรมจะช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนจากการละเลย เพิกเฉย ไม่สนใจ ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Nair, K. S. & Shirley A. ที่ได้กล่าวไว้ว่าการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการ “ปรึกษาหารือ” (Dialogue) ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการร่วมกันระบุสภาพปัญหาในการพัฒนา เมื่อผ่านกระบวนการร่วมกันคิดเชิงสร้างสรรค์ร่วมกันแล้ว ก็จะนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันในเรื่องที่จำเป็นต่อการพัฒนาและลงมือปฏิบัติ (Nair, K. S. & Shirley A., 1993) และเป็นไปในแนวทางเดียวกับกับแนวคิดของ Jacobson, T. & Kolluri, S. ที่ให้ความสำคัญกับการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารในชุมชนและการสื่อสารกับบุคคลภายนอก เช่น ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ หรือบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการให้ความสำคัญกับการจัดการข่าวสารในลักษณะการแลกเปลี่ยนข้อมูล โดยที่ทุกฝ่ายสามารถสลับบทบาท เป็นผู้ให้และผู้รับข้อมูลในรูปแบบ “กระบวนการสื่อสารแบบสองทาง” (Jacobson, T. & Kolluri, S., 1999)

เมื่อวิเคราะห์ผลการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมข้างบนนี้ในขั้นตอนการร่วมคิด และร่วมตัดสินใจแล้วจึงพบว่า ทั้ง 2 ขั้นตอนมีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Berlo, D. K. ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสำคัญที่สะท้อนความสำเร็จของการสื่อสาร และนำมาสู่การพัฒนาการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น คือ ผลสะท้อนกลับจากการสื่อสาร (Feedback) (Berlo, D. K., 2015) ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในการวิจัยนี้ กล่าวคือ การร่วมคิดและร่วมตัดสินใจที่เกิดขึ้นในการ

ประชุมและการประชุมชมหมู่บ้าน ตำบลนั้น ผู้นำและประชาชนสามารถสื่อสารกันทั้งสองทาง ทำให้ผู้นำซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารรู้ว่าสารที่ถูกส่งออกไปตามขั้นตอนต่าง ๆ นั้นเกิดผลสะท้อนกลับและเกิดผลลัพธ์อย่างไร

2.3 การร่วมดำเนินการ ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่าการสื่อสารแบบสองทางที่เกิดขึ้นนำไปสู่การประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชนและองค์กรอิสระ เช่น ปตท. อพท. มูลนิธิชัยพัฒนา ฯลฯ ที่ทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการในการอนุรักษ์ ร่วมกับภาคีภาคประชาชนที่เป็นผู้รับข้อมูลข่าวสาร โดยช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการร่วมดำเนินการนั้น มาจากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์กลุ่ม การเคาะประตูบ้าน การจัดเวทีประชาคม การประชุมภาคีกลุ่มต่าง ๆ สอดคล้องกับแนวคิดของ Mathews, D. ที่ได้กล่าวถึงตัวชี้วัดชุมชนเข้มแข็งว่า ได้แก่ ช่องทางการสื่อสารซึ่งเกิดจากการร่วมดำเนินการของชุมชน โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารในการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทั้งในลักษณะที่เป็นทางการ เช่น เวทีหรือการประชุม ลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสนทนาระหว่างคนสองคนหรือการสนทนาแบบกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อสร้างความเป็น “พลเมือง” ให้กับประชาชน ในการแสดงเจตนารมณ์ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน และการตัดสินใจร่วมกันและการร่วมดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ ของชุมชนจะนำไปสู่การส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนและเกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการฝึกกำลังเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป (Mathews, D., 1996) ผลการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในขั้นตอนการร่วมดำเนินการของงานวิจัยนี้ จึงนำไปสู่ข้อสรุปที่มีพื้นฐานทางวิชาการว่า จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและสร้างความเป็นชุมชนเข้มแข็งให้แก่คังบางกะเจ้าในอนาคตได้

2.4 การร่วมรับผลประโยชน์ เนื่องจากการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้า มีการใช้เครื่องมือการสื่อสารเพื่อให้เกิดการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจและร่วมรับผลประโยชน์หลายช่องทาง ประกอบด้วย การประชุมหมู่บ้าน การประชุมชมหมู่บ้าน โทรศัพท์ หอกระจายข่าว การเคาะประตู ปากต่อปาก และสื่อสังคมออนไลน์ เช่น เฟซบุ๊ก ไลน์ ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่ ผ่านทุกช่องทางที่เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว เมื่อประชาชนในพื้นที่สามารถรับรู้ปัญหา เข้าใจแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน ได้ร่วมดำเนินการจึงทำให้ชุมชนได้รับรู้ผลการดำเนินงานและได้รับประโยชน์ร่วมกันจากผลของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคังบางกะเจ้ามากขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ มนูญ หวันหยี ที่ได้กล่าวถึงการมีผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผลต่อการยอมรับโครงการพัฒนาว่า เมื่อคนในชุมชนคำนึงถึงสิทธิประโยชน์ของชุมชนในระดับสูง จะมีความหวงแหนในทรัพยากรของชุมชนและรู้จักการแบ่งปันกันใช้ประโยชน์ร่วมกัน (มนูญ หวันหยี, 2549)

สรุปได้ว่า ผลการศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมข้างเจ้า ทั้ง 4 ขั้นตอนสอดคล้องกับแนวคิดของ Shirley, A. W. เรื่องหลักสำคัญของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Process) ที่กล่าวไว้ว่าเป็นกระบวนการร่วมกันคิด การรับฟัง การเคารพในความคิดเห็นและการตัดสินใจของผู้อื่น รวมทั้งการตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนร่วมสังคม เกี่ยวกับการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ตลอดจนกระบวนการร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันของชุมชน เป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมที่จะนำไปสู่การสร้างสำนึกเชิงสาธารณะและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสมาชิกในสังคม นำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคมในที่สุด (Shirley, A. W., 1993) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Buddenhagen, R. W. & Baldwin, J. R. ซึ่งได้ข้อค้นพบที่สอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ว่า การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการเข้าถึงความต้องการของชุมชน ประกอบด้วย การเปิดเวทีให้ประชาชนร่วมคิด การประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน (general public meetings) การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่ม (interpersonal & group-based interaction) การปรึกษาหารือร่วมกัน (collective deliberation) และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนผ่านการดำเนินโครงการ (community participation) และร่วมรับผลลัพธ์ซึ่งเกิดจากการดำเนินโครงการนั้น ๆ (Buddenhagen, R. W. & Baldwin, J. R., 2011)

3. แนวทางการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1 การพัฒนาค้น เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการสื่อสารเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดี ผู้ส่งสารที่มีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะและจิตวิทยาในการสื่อสารจะสร้างแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วมได้มากขึ้น เป็นไปตามแนวคิดของ Berlo, D. K. ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ส่งสารที่ดีควรประกอบด้วย 1.1) ทักษะในการสื่อสารเป็นความสามารถในการสื่อสาร รวมทั้งการเลือกใช้สื่อและภาษาที่เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสารที่ต้องการทำการสื่อสาร 1.2) ทักษะของผู้รับสาร และ 1.3) ระดับความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของสารก่อนที่ผู้ส่งสารจะทำการสื่อสารไปยังกลุ่มประชาชนผู้รับสาร (Berlo, D. K., 2015) สอดคล้องกับงานวิจัยของ กมลรัฐ อินทรทัศน์ และคณะ ที่ได้ศึกษารูปแบบและกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของศูนย์เรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ในชุมชน ประการหนึ่งคือ สื่อบุคคลเป็นแกนนำสำคัญที่เปิดกว้าง สู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาร่วมกันแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยนี้ว่า ต้องพัฒนา สื่อบุคคล ในท้องถิ่นให้เป็นผู้ส่งสารที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชน และใช้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตามสภาพของพื้นที่

เช่น ใช้ร้านค้าเป็นจุดเผยแพร่ความรู้ วงสนทนาสภาาแฟในหมู่บ้าน เป็นต้น (กมลรัฐ อินทรทัศน์, 2556)

3.2 พัฒนาระบบ วิธีการ และเทคโนโลยีการสื่อสารให้ทันสมัยและเข้าถึงประชาชนทุกคน ทุกกลุ่มในพื้นที่ โดยจะต้องมีการสนับสนุนงบประมาณที่เพียงพอและต่อเนื่องในการปรับปรุงระบบการสื่อสารทางแบบทางเดียวและสองทาง ต้องเพิ่มประสิทธิภาพและช่วงทางในการสื่อสารให้ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 6 ตำบล สอดคล้องกับงานวิจัยของ Dunan, A. ที่ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์การสื่อสารมวลชนสัมพันธ์ในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม 4.0 ว่า รัฐบาลจำเป็นต้องสามารถปรับให้เข้ากับการพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น Artificial Intelligent-AI, Robotic, Drone และ Big Data Analytics และต้องปรับปรุงการสื่อสารสาธารณะให้รวดเร็วและแม่นยำผ่านสื่อออนไลน์ เนื่องจากความสามารถในการประชาสัมพันธ์ที่มีทักษะด้านเทคโนโลยีขั้นสูง เช่น AI สามารถสนับสนุนการดำเนินการตามกลยุทธ์การสื่อสารได้เป็นอย่างดี (Dunan. A., 2019)

3.3 การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของ สืบวงศ์ กาพวงค์ ที่กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญของสมรรถนะการสื่อสาร ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการสื่อสารให้หลากหลายและกว้างขวางที่สุดจะนำไปสู่การสร้างความร่วมมือในการพัฒนาสังคมในด้านต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น (สืบวงศ์ กาพวงค์, 2554) และ อมรรรัตน์ ทิพย์เลิศ ศึกษาพบว่า ประชาชนเป็นสื่อบุคคลที่มีสมรรถนะด้านการสื่อสารและเป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งจะช่วยให้ข่าวสารถูกส่งออกไปในวงกว้างทั่วถึงประชาชนในเครือข่ายและเป็นประโยชน์ต่องานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคือการสร้างจิตสำนึกถึงการเป็นเจ้าของชุมชนให้กับประชาชนและสมาชิกเครือข่าย (อมรรรัตน์ ทิพย์เลิศ, 2549)

3.4 การให้ความรู้แก่ผู้ปฏิบัติงานทั้งเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ตามแนวคิดของ Bostrom, R. N. ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของสมรรถนะทางการสื่อสาร ประกอบด้วย 2 ส่วนได้แก่ 1) การสื่อสารเชิงกลยุทธ์ (Strategic communication) คือ ความรู้เกี่ยวกับการใช้รูปแบบ วิธีการสื่อสารในสถานการณ์หนึ่งได้อย่างเหมาะสม เช่น เข้าใจว่าควรจะทำติดต่อกับใคร หน่วยงานใด เวลาไหน ด้วยวิธีการอะไร จึงจะเหมาะสม รวมทั้งความสามารถในการพิจารณาความแตกต่างของบุคคลในเชิงความคิดและเข้าใจบริบทเชิงสังคมและวัฒนธรรมของผู้รับสารด้วย 2) ทักษะในการสื่อสาร (Tactic communication skills) คือ ทักษะในการนำความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและวิธีการสื่อสารไปใช้ให้บรรลุเป้าหมาย เช่น ทักษะในการให้คำแนะนำ รับฟังคำแนะนำ ทักษะในการฟัง ทักษะในการแก้ปัญหา ทักษะในการตัดสินใจ ทักษะการโน้มน้าวใจ เป็นต้น นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงความสามารถเชิงทักษะในการสื่อสาร ที่เรียกว่า เทคนิคการอ่านใจ (Mind reading technique) ซึ่งอาจจะไม่สื่อกันด้วยคำพูด

ตรงไปตรงมา แต่คาดหวังให้คู่ปฏิสัมพันธ์รู้ความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง จึงไม่ได้เป็นเพียงทักษะในการสื่อสารที่สามารถใช้ในการปฏิบัติงานทั่วไปได้ด้วย (Bostrom, R. N., 1984)

3.5 เพิ่มความถี่และช่องทางในการสื่อสารให้หลากหลายและทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนทุกกลุ่มในพื้นที่ได้รับรู้ข่าวสารอย่างครอบคลุมและจัดสรรงบประมาณที่เพียงพอเพื่อสนับสนุนการสื่อสารของท้องถิ่น ตามแนวคิดแนวคิดของ Mansiri, P. ที่ได้เสนอไว้ว่า คุณลักษณะที่สำคัญของสื่อคือการเป็นสื่อสารสองทางผ่านรูปแบบการสื่อสารที่ผสมผสาน (Multimedia) ทั้งภาพ เสียง และข้อความ การใช้สื่อที่ทันสมัย หลากหลายและทั่วถึงจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันระหว่างผู้รับสารจนเกิดการสร้างชุมชน ซึ่งนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาและเป้าหมายของสื่อสมัยใหม่ รวมทั้งเรื่องความจำเป็นที่หน่วยงานภาครัฐซึ่งทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารต้องรู้จักและให้ความสำคัญกับช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัย ภาครัฐต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของการใช้สื่อดิจิทัลและปรับบทบาทให้เข้าสู่ “วิถีแห่งดิจิทัล” โดยการให้ความสำคัญกับการสื่อสาร การแชร์ข้อมูล การเข้าถึงข้อมูลแบบการโต้ตอบทันที(Interactive) และการใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) (Mansiri, P., 2016)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ผลที่ได้จากการวิจัยนี้แนะนำให้เห็นว่า การสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นจะต้องดำเนินงานทั้งภาควิชาการและการปฏิบัติควบคู่กันไป โดย 1) ต้องพัฒนาผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำฝ่ายปกครอง แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งภาครัฐและเอกชน โดยใช้รูปแบบการอบรมสัมมนา การเสวนา การถอดบทเรียนความสำเร็จและการศึกษาดูงานหน่วยงาน/องค์กรที่ประสบผลสำเร็จ 2) จัดหาผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันการศึกษาภาครัฐและเอกชนหรือเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนามาเฟื่องด้านการพัฒนาสมรรถนะการสื่อสารสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น ผู้นำฝ่ายปกครอง แกนนำชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานด้านการสื่อสารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 3) พัฒนาบุคลากรซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารหรือผู้สื่อสารในกระบวนการสื่อสาร โดยผู้ทำหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาพื้นที่จริง เรียนรู้อดีตและปัจจุบัน เข้าใจชุมชน เข้าใจความต้องการของคนในชุมชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการสื่อสารกับคนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในลักษณะของความเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งจะทำให้การสื่อสารนั้นเกิดความเข้าใจอันดีระหว่างผู้ปฏิบัติงานกับคนในพื้นที่ ลดปัญหาความขัดแย้งและนำไปสู่การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนด้วยความเต็มใจ รวมทั้งควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อสำรวจความต้องการ การใช้ประโยชน์จากการเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อมคั่งบางกะเจ้า เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงกว้าง สำหรับการนำไปกำหนดนโยบายและแผนการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กมลรัฐ อินทรทัศน์. (2556). หน่วยที่ 14 เทคโนโลยีสารสนเทศและทฤษฎีการสื่อสาร. นนทบุรี: สาขานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- กรวรรณ เวชานูเคราะห์. (2556). การสื่อสารเพื่อการพัฒนาการที่ส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนคลองโคกนาคจังหวัดสมุทรสงคราม. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กฤษฎา ผลพล และเพ็ญวรา ชูประวัติ. (2562). สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์การบริหารงานวิชาการสู่มาตรฐานเทคโนโลยีทางการศึกษาสำหรับผู้เรียนของโรงเรียนวัดกระซำข้าว. วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา, 14(2), 1-10.
- ณัฐวรรณ สุนทรวริทธิโชติ. (2556). การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามัคคี : กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พรธิดา เทพประสิทธิ์. (2561). การพัฒนากลยุทธ์การจัดการชุมชนแบบตอบแทนคุณระบบนิเวศ ในพื้นที่การท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายทางชีวภาพชุมชนบางกะเจ้า. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มนูญ หันหยี. (2549). บทบาทผู้นำชุมชน การมีผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีผล ต่อการยอมรับโครงการพัฒนาพลังงานไฟฟ้าในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2558). ฐานข้อมูลชุมชนคั่งบางกะเจ้า อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ พ.ศ. 2558. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สีบวงส์ กาพวงค์. (2554). ตัวแบบสมรรถนะผู้นำเชิงยุทธศาสตร์ของนายกองค์การบริหารส่วนตำบล. ใน ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อมรรัตน์ ทิพย์เลิศ. (2549). สมรรถนะด้านการสื่อสารของสื่อบุคคลกับการระดมพลังการพัฒนา: กรณีศึกษาประธานชุมชนคลองเจริญ อำเภอมะนัง จังหวัดอุดรธานี. วารสารนิเทศศาสตร์, 24(3), 46-66.
- เอกกร มีสุข และคณะ. (2563). รูปแบบการสื่อสารผลการดำเนินงานตามนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น ด้วยเพชฌัญญูของเทศบาลตำบลเขานินท์อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4(3), 59-78.
- Anderson, J. (1970). Public Policy Making. USA: Longman Publication.

- Barrett, D. J. (2010). *Leadership Communication*. New York: McGraw Hill.
- Berlo, D. K. (2015). *The process of communication: An introduction to theory and practice*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Bostrom, R. N. (1984). *Competence In Communication: A Multidisciplinary Approach*. Thousand Oaks, California: Sage Publications Ltd.
- Buddenhagen, R. W. & Baldwin, J. R. (2011). Performing communicative functions in development projects: An exploratory study of development practices in Tanzania. *International Journal of Intercultural Relations*, 36(3), 418-429.
- Deutsch, K. W. (1963). *The nerves of government: Models of political communication and control*. New York: The Free Press.
- Dunan. A. (2019). Government communications in digital era: public relation and democracy. *Jurnal Pekommas*, 5(1), 71-80.
- Easton, D. (1953). *The Political System: An Inquiry into the State of Political Science*. New York: Alfred A. Knopf.
- Howlett, M. (2009). *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Canada: Oxford University Press.
- Jacobson, T. & Kolluri, S. (1999). *Participatory Communication as Communication Action, Theoretical approaches to participatory communication*. Cresskill, New York: Hampton Press.
- Mansiri, P. (2016). *Public Relations Principles and Strategies 4.0*. Retrieved June 13, 2018, from http://www.prd.go.th/download/article/article_20171224103515.pdf
- Mathews, D. (1996). *Elements of a Strong Society and Healthy Public Life*. Dayton, Ohio: Kettering Foundation.
- Nair, K. S. & Shirley A. (1993). *The development communication process: A reconceptualization, Perspective in development communication*. New Delhi: Sage.
- Shirley, A. W. (1993). *Participatory Communication: Working for Change and Development*. New Delhi: Sage.